

Teoria variaționistă kabatekiană și procesul de acomodare lingvistică

Cristina BLEORȚU

Universitatea din Zürich

cbleortu@hotmail.com / cristina.bleortu@uzh.ch

Alina-Viorela PRELIPCEAN

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

alinavarvaroi@yahoo.com / alina.prelipcean@litere.usv.ro

Abstract: This paper focuses on different general aspects concerning the process of linguistic accommodation and the diaphasic dimension within linguistic variation. What we seek to demonstrate is that speakers' discourses are *plurivarietal*: each individual “accommodates” his discourse according to situations and purpose, being conditioned by its own linguistic biography. For example, an individual from Calafindești will use „curechi” and „macahon” with people from his own village, but he will avoid using this type of regionalisms with persons from other areas, thus controlling to a certain degree his speech.

Our paper is structured as follows: (i) first of all, the concept of *linguistic accommodation* is explained [Trudgill, 1986; Auer *et al.*, 2005], (ii) secondly, we refer to the theories on the diaphasic dimension [Briz, 2010; Coșeriu, 1992; Kabatek, 2000, 2002; Koch and Oesterreicher, 2007; López Serena, 2007], (iii) then, we present examples of linguistic accommodation in Romanian and Spanish language; and, finally, we draw the conclusions.

Keywords: *linguistic accommodation, plurivarietal speech, diaphasic dimension, purpose, linguistic biography.*

1. Acomodarea lingvistică¹

Orice vorbitor este supus unui proces de acomodare lingvistică². Cu alte cuvinte, fiecare individ își adaptează vorbirea în funcție de persoana/persoanele cu care intră în contact. Este adevărat că unele persoane își acomodează forma de vorbire mai mult decât altele³; de fapt, este foarte probabil ca toți să ne acomodăm vorbirea în timp ce intrăm în contact cu alții. Acest proces este foarte evident când suntem nevoiți să ne mutăm în alt

¹ Această lucrare a fost posibilă datorită contractului predoctoral “Severo Ochoa” (BP 14-069) oferit de FICYT (*Fundación para el Fomento en Asturias de la Investigación Científica Aplicada y la Tecnología*).

² Dacă sociolingvistica lui Labov se baza pe asocierea limbii cu comportamentul social, lucrările care au ca bază acomodarea lingvistică se concentrează pe studiul vorbirii în procesul de interacțiune, unde are loc o ‘acțiune rațională’, iar vorbitorii sunt un fel de actori sociali.

³ Auer și Hinskens (2005) identifică trei faze în procesul de acomodare lingvistică. Prima se caracterizează prin procesul de interacțiune față în față, dintre vorbitori tradiționali și vorbitori inovatori, care folosesc alte forme lingvistice decât primii. Acomodarea în acest caz constă în adoptarea formelor noi și abandonarea celor vechi, proces care poate să ducă la o schimbare lingvistică, întrucât este vorba despre o acomodare la un moment dat. A doua fază apare când acomodarea din prima fază se transformă într-un proces de lungă durată inclusiv în cazul vorbitorilor tradiționali. În cele din urmă, a treia fază are loc când noile forme sunt adoptate de întreaga comunitate de vorbitori, ceea ce dă naștere unui proces de schimbare lingvistică.

oraș unde se vorbește aceeași limbă, dar cu caracteristici „locale”. De cele mai multe ori, pentru a părea că facem parte din acea comunitate, adoptăm „o nouă” identitate lingvistică. Ba mai mult, dacă în calitate de vorbitori suntem obișnuiți să ne acomodăm vorbirea în funcție de un anumit accent sau o anumită varietate lingvistică, acest proces poate deveni unul permanent [Trudgill, 1986].

Pentru a folosi două exemple de acomodare lingvistică, vom face referire, mai întâi, la fenomenul de „yeísmo” din Spania. Dacă la început acest fenomen a apărut în orașe, încetul cu încetul locuitorii de la sate, care ajungeau la oraș, în căutarea unor condiții economice mai bune, își acomodau forma de vorbire; astfel, ceea ce a început ca o adaptare provizorie, a devenit o schimbare lingvistică în curs de generalizare. În al doilea rând, vom folosi un exemplu dintre un vorbitor și un surd când își scriu mesaje pe rețelele de socializare: dacă individul vorbitor este conștient de limba pe care o folosește cel surd, când scrie astfel de mesaje, va evita dativul sau forma neaccentuată a pronumelui personal cu funcție de complement direct: va scrie astfel *am văzut bunica Delia* (în loc de *am văzut-o pe bunica Deliei*); cu alte cuvinte își va acomoda forma de exprimare situației de comunicare.

De obicei, fenomenele lingvistice care intervin în procesul de acomodare lingvistică sunt cele care sunt detectate cu ușurință de vorbitori; astfel lexicul este nivelul cel mai ușor de controlat, în timp ce prozodia este cea mai greu de monitorizat când ne exprimăm într-o limbă sau într-un anumit context.

În procesul de acomodare lingvistică, intervin, totuși, și alți factori. De exemplu, vara trecută în timp ce realizam anchete dialectale, o prietenă, care este profesoară și, care știa că nu suntem de acord cu forma „servici”, de fiecare dată când făcea referire la termenul „serviciu” pronunța vocala finală într-un mod exagerat, deși o elidează, de obicei, când vorbește cu părinții ei sau în situații informale. Acest lucru se datorează competenței sale lingvistice, care o avertizează că în situații formale trebuie să folosească forma specifică limbii literare. În legătură cu acest aspect, Coșeriu (1992) semnaleză că vorbitorii obișnuiți sunt „naivi” ca lingviști și, drept urmare, dispun de un „saber claro-oscuro”; din acest motiv, nu întotdeauna au dreptate. Ba mai mult, pot greși, ceea ce duce de cele mai multe ori la apariția unor forme hipercorecte precum „greșală⁴” în loc de „greșeală.”

2. Dimensiunea diafazică

Dacă sociolingvistica laboviană consideră categoriile sociale ca fiind fixe, din ce în ce mai multe studii nu sunt de acord cu acest aspect. Astfel Le Page și Tabouret Keller (1985) semnaleză că vorbitorii dispun de o serie de acte de identitate pe care le folosesc în diferite situații comunicative, în funcție de rolul social pe care vor să îl aibă.

Ca vorbitori, nu facem uz de aceleași varietăți lingvistice⁵, în același mod, în toate discursurile: ne adaptăm în funcție de context, de interlocutor, de locul unde are loc conversația. Cu alte cuvinte, s-ar putea vorbi de un proces multidimensional al variației lingvistice unde nu intervin doar factorii sociali. În ceea ce privește variația lingvistică, trebuie menționate mai multe dimensiuni ale acesteia. În primul rând, este vorba despre

⁴ Această formă ia naștere probabil prin analogie cu forma verbului *a se așeza* (*așază*).

⁵ De remarcat, în acest context, următorul citat: “Desde la perspectiva del hablante, las variedades no son sistemas diferenciados y aislables; el hablante nace en un lugar, entra en contacto con personas de diversa índole a lo largo de su vida y aprende a manejar diferentes maneras de hablar en diferentes situaciones. Lo que en una proyección metodológica aparece como entidades separables puede aparecer en la realización del individuo como “mezcla”, siendo la mezcla no algo que se encuentre entre dos estados “puros”, sino algo que se encuentra entre diversas construcciones o proyecciones (de lo cual, bien lo sabía Saussure, no hay que inferir que esas proyecciones sean inventos artificiales de los lingüistas).” [Kabatek, 2017: 28]

dimensiunea diatopică (variație geografică) și cea *diatratice* (variație între clasele sociale); ambele apar menționate în studiul lui Flydal (1952). În al doilea rând, plecând de la acest studiu, Coșeriu (1992, între alte lucrări), adaugă o altă dimensiune: este vorba despre *dimensiunea diafazăică* (variație stilistică). Romaniștii Peter Koch și Wulf Oesterreicher (2007) creează, plecând de la edificiul variațional coșerian, cea de-a patra dimensiune: cea care distinge între limba orală și scrisă (apropiere și distanță comunicativă), unde elementele diatopice pot funcționa ca diatratice, cele diatratice ca diafazăice, dar nu invers.

Kabatek (2002), printr-o apropiere „simpatetică”, arată „amploarea și limitele” dimensiunii propuse de cei doi germani și consideră că aceasta este, de fapt, cea de-a treia dimensiune, cea a lui Coșeriu, adică cea diafazăică, care trebuie considerată ca dimensiune principală, iar celelalte două ca dimensiuni secundare:

“Prefiero ver en esta dimensión la que Koch y Oesterreicher (2007) llamaron de “inmediatez” y “distancia” y considerarla, al contrario de Coseriu y de acuerdo con estos últimos autores, la dimensión primaria de la variación lingüística, a partir de la cual se ordenan también las demás, sometidas a la diafasia en una “cadena de variedades”.” [Kabatek, 2017: 28].

De fapt, ceea ce vrea să demonstreze lingvistul din Zürich este faptul că vorbitorii nu dispun de o singură varietate lingvistică, care depind de o serie de variabile sociale, ci sunt plurivarietali, teoria sa amintind de studiile lui Blommaert (2010), Eckert (2018), între altele.

În continuare, plecând de la aceste idei, vom folosi câteva exemple din limba română și spaniolă pentru a arăta importanța dimensiunii diafazăice în procesul de variație lingvistică.

3. Variația lingvistică și procesul de acomodare

3.1 Exemple din spaniolă

Din diferite studii, se știe că prozodia este ultimul nivel pe care indivizii îl captează când vorbesc o limbă străină. O persoană poate achiziționa gramatica și lexicul unei limbi, dar să vorbească cu un accent foarte marcat, care să îi dezvăluie originea.

Aceeași situație are loc și în comunitățile lingvistice unde se vorbesc două limbi. În teza de doctorat susținută de Bleorțu (2018) și în cea susținută de Kabatek (traducerea în galițiană: 2000) se demonstrează cum la nivelul prozodiei vorbitorii prezintă trăsături ale limbii pe care le evită în discursurile lor la nivel morfosintactic și lexical (asturiana sau galițiana). În primul studiu este vorba despre o comunitate unde coexistă două limbi (asturiana și castiliană) care prezintă o situație de bilingvism social diglozic⁶. Aceeași situație lingvistică este prezentă și în cazul studiului lui Kabatek, doar că este vorba despre o situație de contact lingvistic care se stabilește între castiliană și galițiană.

Când cei doi cercetători compară rezultatele obținute în capitolele de morfologie și lexic cu cele legate de prozodie observă că informatorii pe care i-au folosit pentru aceste studii pot fi clasificați altfel în acest capitol (există un număr mai ridicat de vorbitori de asturiană/galițiană) pentru că nu mai sunt capabili să-și acomodeze cu atâta ușurință prozodia asturiană/ galițiană la cea castiliană, cum se întâmpla cu morfologia și lexicul asturian/galițian; astfel ajung la concluzia că prozodia este nivelul unde se reflectă originea vorbitorilor (“stemming”), în timp ce la nivelul lexicului și al morfosintaxei se poate observa finalitatea discursivă urmărită de vorbitori (“heading”).

⁶ Terminologia de „bilingvism social diglozic” apare în studiile lui Andrés (2002).

Totuși, la același nivel, cel prozodic, ca vorbitori există anumite elemente pe care le putem acomoda mai ușor decât altele. De exemplu, Troncoso Ruiz și Elordieta (2017) demonstrează cum populația din Andaluzia, care s-a stabilit în Asturia, prezintă un tonem descendent în interogativele totale, trăsătură care se regăsește în nordul Spaniei, nu în Andaluzia.

3.2 Exemple din română⁷

În acest paragraf vom folosi două fragmente ale unei anchete realizate în cadrul proiectului *Linguistic variation in Romanian language*⁸, unde același vorbitor adoptă două identități lingvistice în funcție de persoana pe care o are în fața sa.

Situația 1

Din punctul ăsta de vedere pot spune că copiii, că virgulă copiii, din ziua de astăzi nu mai sunt motivați să învețe. Situația era poate la fel și pe vremea noastră, însă nu era așa mult promovată, nu erau așa mult promovate în mass-media non-valorile cum sunt astăzi. Și atunci copiii, iarăși e vina tehnologiei, văzând la televizor, citind pe internet, auzind la..., mai puțin la radio că nu prea folosesc tehnologia asta, au tendința să își, să își compare situația lor cu a non-valorilor promovate atât de mult de mass-media și să considere că, să ajungă la concluzia că nu este atât de important să înveți, cât să ai noroc și să știi să te descurgi în general în viață, ca să zic așa. Noi... poate și pe vremea noastră se găsea destul de greu de muncă cum se găsește și astăzi, dar cel puțin eram motivați că dacă vom învăța carte și vom avea rezultate bune la învățătura, vom ști să vorbim, să ne exprimăm în mod corect, vom ști o limbă străină, aveam motivația asta că poate cu o hârtie la mână, vom reuși să ne găsim ceva de muncă decent. Însă ajungându-se la situația asta în țară, când absolvenți de facultate, cu diploma de licență în mână nu își găsesc un serviciu, copiii care sunt acum la, în, vorbesc de învățământul preuniversitar, nu mai sunt așa motivați să învețe.

Situația 2

Da' el o avut dreptate. Stai, domnu', da' mă iei di pi drum să-ți scutur ție țoalele. Vrei dai, vrei nu dai...

Ceea ce se observă în cele două situații este prezența a două registre total diferite: în primul caz este vorba despre o situație formală, informatoarea știe că se află în fața unui filolog și încearcă să păstreze distanța comunicativă, evitând cacafoniile (*că copiii, că virgulă copiii*), folosind *serviciu*, o formă care se folosește rar într-un limbaj informal etc. În a doua situație, la intervenția unei alte persoane, care este un localnic din sat, se observă un discurs total diferit, unde se remarcă prezența graiului moldovenesc atât la nivel morfosintactic (perfectul compus: *o avut*), cât și fonetic (*di pi drum*). Ba mai mult, abundă formele elidate (*da'; domnu'*), informatoarea pendulează între cele două registre în funcție de interlocutor.

4. Concluzii

Ceea ce s-a urmărit în acest articol a fost să se arate importanța procesului de acomodare lingvistică în procesul de variație lingvistică. Pentru a duce la bun sfârșit această sarcină s-au folosit câteva exemple din limba spaniolă și din limba română. Acest studiu este doar o mică parte din ceea ce ne propunem în cadrul proiectului *Linguistic variation in*

⁷ În limba română primele corpusuri de vorbire din zone urbane sunt cele ale lui Ionescu-Ruxăndoiu (2002) și ale lui Dascălu Jinga (2011).

⁸ Acest proiect este coordonat de Cristina Bleorțu, iar în prezent fac parte din el încă trei persoane: prof. dr. univ. Adrian Turculeț, asist. dr. Alina-Viorela Prelipcean și Flavia-Florentina Olaru, disponibil la adresa <https://linguistic-variation-in-romanian.webnode.es/>

Romanian, unde vrem să aratăm că este foarte important ca studiul vorbirii să nu se limiteze la categoriile sociale fixe, ci să aibă în vedere diferite identități lingvistice pe care le pot prezenta vorbitorii.

BIBLIOGRAFIE

- Andrés Díaz, 2002: R. Andrés Díaz, “L’asturianu mínimu urbanu. Delles hipótesis”, în *Lletres Asturianas*, 81, p. 21-38.
- Auer, Hinskens, 2005: P. Auer și F. Hinskens, “The role of interpersonal accommodation in a theory of language change”, în P. Auer, F. Hinskens și P. Kernswill (2005) (ed.): *Dialect change. Convergence and divergence in European Languages*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 335-357.
- Auer, Hinskens, Kernswill, 2005: P. Auer, F. Hinskens și P. Kernswill, *Dialect change. Convergence and divergence in European Languages*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Bleorțu, 2018: C. Bleorțu, *Aproximación al habla de La Pola Siero. Variación lingüística: descripción y percepción*, teză de doctorat, Universitatea din Oviedo/Universitatea din Zürich, 19 noiembrie 2018, summa cum laude.
- Bleorțu, García Rodríguez, Prelipcean, 2017: C. Bleorțu, A. García Rodríguez și A-V. Prelipcean, “El estudio de la variación lingüística en el norte de Rumanía: un reto para investigaciones futuras”, în *Meridian Critic*, 1/2017 (28), p. 125-133, disponibil la adresa: <http://meridiancritic.usv.ro/index.php?page=2017-1-ro#a16>.
- Blommaert, 2010: J. Blommaert, *The Sociolinguistics of Globalization*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Briz, 2010: A. Briz, “Lo coloquial y lo formal, el eje de la variedad lingüística”, în R. M. Castañer Martín și V. Lagüéns Gracia, *De moneda nunca usada: Estudios dedicados a Mª Engueta Utrilla*, Zaragoza, Instituto Fernando El Católico, p. 125-133.
- Chivu, 2018: G. Chivu, „Scrisul religios și unitatea limbii române”, în *Limba română*, 5/6, p. 7-19.
- Coșeriu, 1940: E. Coșeriu, „Material lingvistic și folkloric”, în *Revista critică*, anul 14, p. 159-174.
- Coșeriu, (1992): E. Coșeriu, *Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar*, ed. H. Weber, versiune spaniolă de F. Meno Blanco, Madrid, Editorial Gredos.
- Dascălu Jinga, 2011: L. Dascălu Jinga (dir.), *Română vorbită actuală (ROVA)*, București, Editura Academiei române.
- Dumistrăcel, 2018: S. Dumistrăcel, „Di pi la noi: feciorii și fetele babelor”, în *Limba română*, p. 149-155.
- Eckert, 2018: P. Eckert, *Meaning and linguistic variation*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Flydal, 1952: L. Flydal, «Remarques sur certains rapports entre le style et l'état de langue», în *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap*, XVI, p. 241-258.
- Ionescu-Ruxăndoiu, 2002: L. Ionescu-Ruxăndoiu (dir.), *Interacțiunea verbală în limba română actuală*. București, Editura Academiei Române.
- Kabatek, 2000: J. Kabatek, *Os falantes como lingüistas. Tradición, innovación e interferencias no galego actual*, Vigo, Xerais.
- Kabatek, 2002: J. Kabatek, “Oralidad, proceso y estructura”, în *Pandora Oralités*, 2, p. 37-54.
- Kabatek, 2007: J. Kabatek, “Nous horizons per la fonología entonativa”, în J. Carrera și C. Pons (ed.), *Aplicacions de la fonética*, Barcelona, PPU, p. 213-222.
- Kabatek, 2015: J. Kabatek, *Tradiții discursive. Studii*, ed. și trad. C. Bleorțu, A. Turculeț, C. de Benito Moreno și M. Cuevas Alonso, București, Editura Academiei Române.
- Kabatek, 2017: J. Kabatek, “La construcción de la historia del español a partir de los corpus: entre ‘lenguas individuales’ y ‘tradiciones discursivas’”, în M. V. Calvi, B. Hernán-Gómez Prieto și E. Landone (ed.) (2017): *El español y su dinamismo: redes, irradiaciones y confluencias*, Roma, Aispi Edizioni, p. 17-30.

- Koch, Oesterreicher, 2007: P. Koch și W. Oesterreicher, *Lengua hablada en la Romania: español, francés, italiano*, versiune spaniolă de A. López Serena, Gredos, Madrid,
- Le Page, Tabouret-Keller, 1985: R. Le Page și A. Tabouret-Keller, *Acts of identity. Creole-based approaches to language and ethnicity*, Cambridge, Cambridge University Press.
- López Serena, 2007: A. López Serena, *Oralidad y escrituralidad en la recreación literaria del español coloquial*. Madrid, Gredos.
- Munteanu, 2018: Cr. Munteanu, „Când vorbitorul nu are dreptate. Câteva observații referitoare la «masculinitate» limbii române”, în *Philologica Jassyensia* 1, p. 97-106.
- Nagy, 2017: R. Nagy, „Termeni cu conținut problematic în lingvistica actuală”, în *Meridian Critic*, 1/2017 (28), p. 59- 64.
- Penny, 2000: R. Penny, *Variation and change in Spanish*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Sala, 1998: M. Sala, *Lenguas en contacto*. Madrid, Gredos.
- Trudgill, 1986: P. Trudgill, *Dialects in contact*. Oxford, Blackwell.
- Windisch, 1989: R. Windisch, “Rumänisch: Varietätenlinguistik des Rumänischen/Linguistique des variétés du roumain”, în *LRL* 3, p. 464-480.
- Zafiu, 2009: R. Zafiu, «Les variétés diastratiques et diaphasiques des langues romanes du point de vue historique: roumain», în G. Ernst et alii (ed.), *Romanische Sprachgeschichte/Histoire linguistique de la Romania*, Berlin/New York, Walter de Gruyter, p. 2319-2334.
- Zafiu, 2017: R. Zafiu, „Adaptarea la destinatar în textul argumentativ: o analiză comparativă”, în L. Ionescu-Ruxândoiu, M.-V. Constantinescu, G. Stoica (ed.), *Limbaj – discurs – stil. Omagiu Mariei Cvsnii Cătănescu*, București, Editura Universității din București, p. 419–438.